

מרוקו וסהרה המערבית

באופן כללי, מצב זכויות האדם במרוקו התדרדר בשנת 2009, אף כי המשיכו לפעול בה חברה אזרחית תוססת ועיתונות חופשית. הממשלה, בגיבוי בתי משפט הלהוטים לרצותה, השתמשה בחקיקה מדכאת כדי להעניש ולאסור יריבים לא-אלימים, ובייחוד גורמים אשר "שוחטים פרות קדושות" ומותחים ביקורת על המלך או על מוסד המלוכה, מטילים ספק ב"מרוקניות" של סהרה המערבית או "משמיצים" את האסלאם.

נוקשות במיוחד הן ההגבלות על זכויות האדם המוטלות על תושבי הסהרה המערבית המתמרדים, אזור שמרוקו טוענת לבעלות עליו ומנהלת אותו כאילו היה חלק משטחה הריבוני. תנועה התומכת בעצמאות האזור, הידועה בכינויה "חזית פוליסריו" (החזית העממית לשחרור סאג'יה אל-חמרא וריו דה אורו), דורשת לערוך משאל עם בנוגע להגדרה עצמית לעם הסהרווי. בחודש אפריל 2007 דחתה פוליסריו את הצעת מרוקו להעניק לאזור אוטונומיה מורחבת, בעיקר משום שבהצעה לא הוזכרה כוונה לקיים משאל עם שבו עצמאות תהיה אחת האפשרויות. סהרוויים רבים הואשמו או נכלאו בשל פעילותם הלא-אלימה לקידום ההגדרה העצמית לחבל ארץ זה. כמו כן, הוגברו ההגבלות על הזכות לנוע המוטלות בשל מניעים פוליטיים.

הטרור והלחימה בטרור

מאות קיצונים אסלאמיים חשודים, שנעצרו לאחר הפיצוצים בקזבלנקה בשנת 2003, ממשיכים לרצות את עונשם בכלא. רבים מהם הורשעו במשפטים לא הוגנים לאחר שהוחזקו אותה שנה במעצר חשאי במשך ימים או שבועות, ונחשפו במהלך חקירתם להתעללות ולעתים לעינויים. חלקם נידונו למוות, עונש שמרוקו לא ביטלה אף כי לא יישמה אותו מאז שנת 1993. מאז חודש אוגוסט 2006 עצרה המשטרה מאות אנשים שעל-פי החשד הנם אנשי מיליציה אסלאמיים, ואשר רבים מהם הורשעו ונכלאו בגין השתייכות ל"כנופייה עבריינית" או בגין עריכת הכנות להצטרף ל"ג'יהאד" בעיראק.

על-פי דיווחים רבים שהגיעו מפי עצירים, סוכנויות המודיעין המשיכו לחקור חשודים בטרור במתקן מעצר בעיר תמארה הסמוכה לרבאט שהרשויות אינן מכירות רשמית בקיומו. חשודים רבים טענו כי שוטרים עינו אותם במהלך החקירה, בזמן שהוחזקו במשמורת לפני הגשת כתב האישום במשך תקופה העולה על 12 הימים שהחוק מתיר להחזיק בהם עצירים במעמד זה הנחשדים במעורבות בטרור. כך למשל, רבים מהנאשמים במשפט ההמונים המכונה "משפט בליראג'" (ראו להלן) טענו כי המשטרה חטפה אותם והחזיקה בהם כשהם מנותקים מהעולם במשך תקופה של בין שבועיים לארבעה שבועות לפני שהובאו בפני שופט. כמה מהם טענו במשפט כי שוטרים עינו אותם בתמארה כדי לחלץ מהם הודאות שווא.

התמודדות עם הפרות העבר

לאחר עבודתה החלוצית של ועדת הצדק והפיוס של מרוקו, שהושלמה בשנת 2005, הכירה המדינה באחריותה ל"היעלמויות" ולהפרות חמורות שבוצעו בעבר, ופיצתה כ-16 אלף קרבנות או את יורשיהם. אולם, לא ידוע על אף גורם מרוקני רשמי או חבר בכוחות הביטחון המרוקניים שהועמד לדין על הפרות שבוצעו במהלך התקופה שבין 1956 לבין 1999, שהוועדה חקרה. כמו כן, הממשלה טרם יישמה את מרבית הרפורמות המוסדיות שהוועדה המליצה לערוך כדי להבטיח שההפרות לא יישנו בעתיד. בנוסף לכך, נכון לחודש אוקטובר, משפחות ה"נעלמים" שענייניהם טופלו על-ידי ועדת הצדק והפיוס ולאחר מכן גם על-ידי הוועדה המייעצת לזכויות האדם, לא קיבלו לידיהן דיווח מלא על ממצאי ועדת הצדק והפיוס בעניין "היעלמותם" של קרוביהן.

התנהלות המשטרה ומערכת המשפט הפלילי

לעתים רחוקות בלבד ממוצה הדין עם שוטרים שהפרו את זכויות האדם. בתיקים בעלי גוון פוליטי, הנאשמים זכו למשפט הוגן רק לעתים רחוקות. השופטים מתעלמים דרך קבע מבקשותיהם של נאשמים הטוענים כי עונו להיבדק על-ידי רופא, מסרבים לזמן עדים העשויים להביא לזיכוי הנאשמים, ומרשיעים נאשמים על יסוד הודאות שנראה כי נגבו בכפייה. ב-28 ביולי הרשיע בית המשפט לערעורים ברבאט את כל 35 הנאשמים בתיק "בליראג" באשמת הקמתה של רשת טרור. בית המשפט גזר עליהם עונשים של עד מאסר עולם. עם הנאשמים נמנו ראשיהן של שתי מפלגות וארבעה אישים פוליטיים מוכרים. בית המשפט ביסס את ההרשעות כמעט באופן בלעדי על הצהרות שהמשטרה ייחסה לנאשמים, אף כי מרביתם התנערו מהצהרות אלה בפני השופט החוקר וחרף העובדה שכולם התנערו מההצהרות במהלך המשפט. בית המשפט סירב לחקור טענות בדבר עינויים, זיוף הצהרות וכתביבת תוכן התצהירים בערבית עבור נאשמים שאינם יודעים לקרוא בשפה זו. הדיון בערעור אמור היה להיפתח בחודש דצמבר 2009.

ב-8 באוקטובר, שוטרים עצרו שבעה פעילים סהרונים לא-אלימים לאחר שחזרו מביקור גלוי במחנות הפליטים המנוהלים בידי פוליסריו ליד תַּנְדֻּף שבאלג'יריה. שופט בקזבלנקה העביר את הטיפול במקרה זה לבית דין צבאי בטענה שהעברות שבוצעו לכאורה כללו פגיעה ב"ביטחון החוץ של המדינה" על-ידי "פגיעה בשלמות הטריטוריאלית של מרוקו". הפנייתם של אזרחים לבית דין צבאי, שהזכויות הפרוצדוראליות הניתנות בו לנאשמים מצומצמות, הייתה התפתחות נדירה ומבשרת רעות.

חופש ההתאגדות, ההתאספות והתנועה

מרוקו מתגאה בכך שפועלות בה אלפי אגודות עצמאיות. עם זאת, גורמי ממשלה מונעים בשירותיות את ההכרה החוקית מכמה אגודות, ובכך הם פוגעים בחירותן לפעול. עם הגופים שנפגעו נמנים ארגונים להגנה על זכויות הסהרונים, האימאזיר'ין (אִמַּזִּירִין), מהגרים מאפריקה שמדרום לסהרה ובוגרי אוניברסיטה מובטלים. כמו כן נפגעו אגודות צדקה וארגונים העוסקים בתחומי התרבות והחינוך שעם מנהיגיהם נמנים חברים ב"צדק ורוחניות", שהנה אחת מהתנועות האסלאמיות הגדולות במדינה.

הממשלה מגלה בדרך כלל סבלנות כלפי עבודתם של ארגונים רבים לזכויות האדם הפעילים ברבאט ובקזבלנקה. ב-17 בפברואר 2009 עצרו הרשויות בצפון מרוקו את שפיב אל-ח'יארי, נשיא האגודה לזכויות האדם בריף לאחר שהאשים גורמים מרוקניים רשמיים במעורבות בסחר בסמים. ב-24 ביוני

הרשיע בית משפט בקזבלנקה את אל-ח'יארי ב"ביזוי חמור של מוסדות המדינה" ובעברות הון מינוריות. בית המשפט גזר עליו שלוש שנות מאסר וקנס כבד. נכון לחודש נובמבר, אל-ח'יארי עדיין כלא וממתין לדיון בערעורו.

בדרך כלל הרשויות אינן מונעות מארגונים בינלאומיים לזכויות האדם לבקר במרוקו, אף כי מפעם לפעם כוחות הביטחון מתחקרים אזרחים מרוקנים שהיו בקשר עם ארגונים אלה. החל בחודש אוקטובר, המשטרה אוכפת הגבלות חדשות על ארגונים המבקרים בבתייהם של פעילים סהרונים. שוטרים קטעו לפחות שבעה ביקורים כאלה בטענה שמעתה נדרשים המבקרים לקבל אישור לפגישות כאלה. עבור רוב סוגי ההתכנסויות המתקיימות בחוצות נדרש אישורו של משרד הפנים, שיכול לסרב להעניק רישיון אם להערכתו ההתכנסות "תפריע לסדר הציבורי". אף כי רבים מאירועי המחאה הציבורית התכופים מתקיימים ללא הפרעה, שוטרים חמושים באלות פיזרו כמה אירועים כאלה באלמות.

הממשלה מנעה מפעילים סהרונים לצאת את גבולות המדינה לעתים מזומנות יותר מאשר בשנים קודמות. ב-5 באוגוסט מנעו הרשויות משישה סטודנטים סהרונים לצאת ממל התעופה אגאדיר לבריטניה כדי להשתתף בתכנית דיאלוג בין-תרבותי. ב-6 באוקטובר עצרו הרשויות במרוקו חמישה פעילים סהרונים ידועי-שם שעשו את דרכם למאוריטניה דרך מעבר הגבול היבשתי והכריחו אותם לשוב על עקבותיהם. הרשויות החרימו את דרכוניהם של החמישה ונכון לתחילת חודש נובמבר טרם החזירו אותם. הרשויות סרבו להנפיק דרכון לבראהים סבר, מזכ"ל ארגון סהרונים לזכויות האדם.

חופש העיתונות

חופש העיתונות הצטמצם בשנת 2009. חוק התקשורת קובע תקופות מאסר על הפצה "בזדון" של "מידע כוזב" שסביר כי יפריע לסדר הציבורי, וכן על התבטאויות המהוות לשון הרע, ביזוי משפחת המלוכה או פגיעה "באסלאם, במוסד המלוכה או בשלמות הטריטוריאלית" של מרוקו. לאחר שהיומון "אח'באר אל-יום" הרואה אור בשפה הערבית פרסם ב-26 בספטמבר קריקטורה של בן דודו של המלך מוחמד השישי, הקפואו הרשויות את חשבון הבנק של העיתון ושלחו שוטרים לסגור את משרדיו – פעולות שאין להן כל בסיס בחוק המרוקני. ב-30 באוקטובר הורה בית משפט לסגור את משרדי "אח'באר אל-יום" וגזר על הקריקטוריסט ועל מנהל הפרסומים תשלום קנס ומאסר על-תנאי. ב-15 בספטמבר נכנס לכלא דריס שחתאנה, עורך השבועון "אל-משעל", לאחר שמוקדם יותר באותו יום גזר עליו בית משפט בערכאה ראשונה שנה בכלא על פרסום בזדון של "ידיעות כוזבות" על מצב בריאותו של המלך. ב-1 באוגוסט הורה שר הפנים על חרמת המהדורות החדשות של השבועונים "טל-קל" ו"נישאן" שפרסמו את ממצאיו של סקר דעת קהל על המלך מוחמד השישי, אף כי התוצאות החמיאו לו. לאחר מכן השמידו הרשויות – בניגוד לחוק הקיים – עותקים של שבועונים אלה לפני שניתנה למוציא לאור הזדמנות לעתור נגד החרמתם.

גורמי מפתח בינלאומיים

מרוקו היא המרוויחה העיקרית ממנגנון השכנות והשותפות האירופי והיא נהנית מסיוע בהיקף של 654 מיליון אירו לשנים 2007-2010, כולל מענקים לארגונים מרוקניים רבים לזכויות האדם. בשנת 2008 הצביע האיחוד האירופי בעד הצעה להעניק לממלכה "מעמד מתקדם" והציב אותה מעט מעל יתר המדינות החברות ב"מדיניות השכנות" של האיחוד האירופי.

משלחת לבירור העובדות פעלה בחודש ינואר 2009 במוקד ובסהרה המערבית מטעם הפרלמנט האירופי, לאחר שמרוקו מנעה את פעילותה במשך שלוש שנים. המשלחת דיווחה כי לא נתקלה במכשולים כלשהם בעת הביקור. בהמלצותיה נקבע בין היתר כי על מרוקו "להבטיח כי הסעיפים הנוגעים לשלמות הטריטוריאלית אינם מוחלים על התבטאויות שהן בבחינת הבעת דעה בלבד, ובכלל זה התבטאויות התומכות בעצמאות, ובלבד שהמשמיעים אותן יכבדו את עקרון האי-אלימות".

דיפלומטים של ארה"ב נסעו לאזור זה ונפגשו בו עם פעילים סהרואים למען זכויות האדם, אף כי ארה"ב תומכת באוטונומיה של סהרה המערבית בריבונות מרוקנית.

ב-2 בנובמבר נפגשה מזכירת המדינה הילארי קלינטון עם המלך מוחמד השישי. היה זה הביקור הראשון של בכיר בממשל אובמה בצפון אפריקה. למחרת, בהצהרותיה הפומביות בירכה קלינטון על הרפורמות שאפשרו לנשים מרוקניות "להשתמש בכשרונותיהן הניכרים כדי לחזק את המוסדות הדמוקרטיים תוך האצת הצמיחה והרחבת פעילותה של החברה האזרחית".

צרפת היא השותפה המובילה של מרוקו למסחר והמקור העיקרי לסיוע בתחום הפיתוח הציבורי ולהשקעות פרטיות. בשנים 2007-2009 העניקה צרפת למרוקו 460 מיליון אירו במסגרת "הסיוע לפיתוח בחו"ל", סכום הסיוע הגדול ביותר שהעניקה בתקופה זו. רק לעתים רחוקות מתחה צרפת ביקורת על דפוסי הפעולה של מרוקו הנוגעים לזכויות האדם.

בחודש אפריל 2009 חידשה מועצת הביטחון של האו"ם למשך שנה את כתב המינוי של כוח השמירה על השלום הפועל מטעמה בסהרה המערבית, המכונה "משלחת האו"ם למשאל העם בסהרה המערבית". עם זאת, המועצה סירבה פעם נוספת להרחיב את תחום אחריותה כך שיכלול פיקוח והגנה על זכויות האדם. מרוקו מתנגדת לכלול נושא זה בתחומי אחריותה של משלחת האו"ם, ואילו הפוליסריו מביעה תמיכה בכך.

ב-9 באפריל אשררה מרוקו את האמנה הבינלאומית להגנה על אנשים עם מוגבלויות ולקידום זכויותיהם וכבודם. ב-10 בדצמבר 2008 הודיע המלך מוחמד השישי כי מרוקו תסיר את הסתייגויותיה מהאמנה לביעור כל צורות האפליה נגד נשים, אך נכון לחודש נובמבר 2009 הדבר טרם נעשה. בחודש יוני ביקרה במרוקו קבוצת העבודה בעניין היעלמויות כפויות ולא-רצוניות. הייתה זו הפעם הראשונה שבה הקבוצה מבקרת במדינה ערבית או אפריקנית. הקבוצה שיבחה את פועלה של ועדת הצדק והפיוס אך הביעה חשש מכך שהסמכות שהוגדרה לה, שאינה כוללת את העמדתם לדין של מבצעי ההפרות, עלולה לקדם מתן פטור-מעונש.